

Historische Sprokkelingen **XIV** , door GERARD VAN LEYBORGH.

Iets uit de geschiedenis der Goirkensche kerk. –concept tekst

Gepubliceerd in : *Nieuwe Tilburgsche Courant* op 20-08-1927, jaargang 49, 9954

Uitgever: A. Arts

Huidige locatie: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, sectie Historische kranten

Reeds verscheidene malen werd mij gevraagd, nu de Heikensche kerk besproken is ook iets mede te deelen omtrent de kerk van het Goirke, die na de Heikensche, de oudste is.

Reeds in vorige „Sprokkelingen" heb ik terloops over de kerk van 't Goirke gesproken en medegedeeld, dat bij de inzegening der Heikensche kerk de wensch werd geuit, dat ook het Goirke spoedig van het wangedrocht zou bevrijd worden en dat reeds een terrein was aangekocht, zoo schoon en groot als in geheel Nederland niet te vinden was.*)

De geachte redenaar uit het jaar 1828 heeft niet geheel ongelijk gehad, al is het niet te ontkennen, dat een beetje te hoogschatting van eigen bezit, en laat ons zeggen, een gevoel van chauvinisme, niet te ontkennen is.

En toch, het was een schitterend terrein; nu is het echter de laatste jaren volgebouwd.

De voorgeplaatste gebouwen hebben het riante aanzicht op de pastorie weggedoezeld. De pastorie ligt daar als een kasteeltje; het gaat nu echter verdwijnen en een nieuw zal geplaatst worden naast de kerk, waar men nu het typisch schoolgebouw aan het afbreken is.

Van bevriende zijde gewerd mij een boekje uit het jaar 1839, 32 bladzijden druks, een gedicht, waarin de inzegening van de Goirkensche kerk werd bezongen.

Blijkens een ietwat vergeelde inkschrift heeft het behoort aan den Eerw. heer G. Hermans, Vicaris-Apostoliek en pastoor Le Grave, met jaartal 1839.

De titel is als volgt:

“Gedicht,
ter gelegenheid der
Inzegening
van de Nieuwe Kerk aan het
Goirke,
door Zijne Hoogwaardigheid Henrikus den Dubbelden
Administrator Apostolicus
van het
Voormalige Bisdome van 's-Bosch (1)
den 1sten October 1839 Tilburg”

bij de Wed. J. van Gemert & Zonen.

Wij betuigen den belangstellenden lezer van onze „Sprokkelingen" langs dezen weg onzen hartelijken dank voor de inzage en hopen, dat zijn voorbeeld navolging moge vinden.

Want daardoor kan den Tilburger kennis worden bijgebracht van hetgeen, waarvoor onze vaders zoo hebben gestreden en die kennis brengt mede, liefde voor onze stad, waardeering van datgene waarop onze goede bevolking trotsch mag gaan. Waar noodig, zullen wij eenige stukken van dit gedicht geven; doch vooreerst een stukje uit de historie, die zich daar op 't Goirke heeft afgespeeld.

Tot aan het jaar 1698 bezat Tiiburg slechts eene parochiekerk.

Als kapellen, bedeplaatsen, waren slechts bekend de Hasseltsche kapel en in vroegere eeuwen nog een kapel toegewijd aan den H. Quirinus.

De kapel moet gestaan hebben, ver achter den Heikant, waaraan de naam Quirijnstok nog herinnert. In de jaren 1630—1634 werd de parochiekerk van 't Heike den katholieken ontnomen en waren zij genoodzaakt hunne godsdienstoefeningen te houden buiten de gebieden van de Staten van Holland, dus buiten de Generaliteitslanden.

Men zocht zijn toevlucht naar Nieuwkerk, in België, toendertijd Oostenrijksch gebied, en hebben daar, in samenwerking met andere dorpen eene kapel gesticht.

Men kan zich begrijpen hoe groote moeiten en ontberingen onze voorvaders zich getroost hebben om hunne godsdienstplichten te vervullen. Hun wilskracht werd daardoor echter gestaald en moedig hebben zij de vervolgingen getrotseerd, daarmede bewarende en koesterende wat wij met trotsch „het erfdeel onzer vaders" noemen mogen.

Deze kapel in Nieuwkerk, of St. Jans-Gool, zooals het genoemd werd, werd in 1650 gesticht.

In latere jaren kwam er echter een tijd van betrekkelijke rust; de Staten van Holland voelden de groote wilskracht van het Brabantsche volk en mede door de hulp van den Tilburgschen Heer, Schetz van Grobbendonk, die katholiek was, konden de Tilburgenaren weder in hun dorp ter kerke gaan en hunne godsdienstplichten vervullen.

Doch hoe !

De stal van het kasteel van den heer van Tilburg werd in orde gebracht en daar werden de H. Geheimen gevierd.

Doch, om zoover te komen, moesten nog de leden van de burgerlijke regeering van het dorp worden omgekocht.

Er was echter al veel gewonnen.

' Groote rampen overvallen den mensch plotseling, het herstel gaat steeds langzaam.

Deze toestand werd, met eenige tijdelijke verbeteringen bestendig tot het jaar 1698, toen het den katholieken van Tilburg, na heel wat bidden en permitteeren aan de Staten van Holland, toegestaan werd twee leemen schuurkerken te bouwen: eene op het Goirke en eene op het Heike.

Deze laatste mag men niet verwarren met de kerk, die aan de z.g. Oude Kerkstraat gestaan heeft, de leemen kerk heeft meer oostelijk gestaan. De leemen kerk van het Goirke heeft steeds gestaan, naast de thans bestaande Waterstaatskerk. (II)

Bij besluit van 26 Juli 1721, werd den katholieken toegestaan deze leemen kerken om te bouwen in steenen kerken; doch onder de volgende bepalingen.

1e. Het kerkenhuis of de schuur mocht niet grooter gemaakt worden.

2e. De steenen muren mochten niet hooger gemaakt worden dan ten hoogste 14 voeten van den grond af.

3e. In iedere zijde van den muur, (tusschen ieder gebind, mocht niet meer dan één glasraam geplaatst worden, niet ovaalsgewijze, om toch vooral niet de idee van een kerk te verwekken, maar slechts 5,5 voet breed en ter hoogte van 6 voeten binnenwerk.

4e. De schilden ten oosten en ten westen, mochten niet hooger worden opgemetseld dan 20 voeten, alles Rijnlandsche maat.

5e. Het dak mocht alleen met riet of stroo gedekt zijn.

6e. Den Roomsch gezinde ingezetenen van Tilburg werd gelast, zich in het vernieuwen hunner schuurkerk van alle* uiterlijke sieraden, die de gereformeerden eenigszins tot

openbare aanstoot of ergernis zouden kunnen of mogen strekken, ten eenenmale te onthouden en zich verder in alle zedigheid te gedragen. (Dit laatste deed de deur dicht).

Het was voor de leemen schuurkerk hoog noodig, dat er verandering kwam, want ongeveer dezen tijd wierp een hevige stormwind' het gebouw legen de vlakke.

Bij besluit van 9 Sept. 1724 werd den katholieken toegestaan de kerk weder op te bouwen, (3), doch daar de aannemers verklaarden, dat, wanneer de kerk op dezelfde manier werd opgebouwd, het gevaar voor instorten, bij een wind van eenige sterkte, zou blijven bestaan, werd op 20 Oct. 1724 „goedgunstig" toegestaan om de kerk met een wolvendak (4), te doen bouwen. Doch op dit dubbel dak was nu met de overige constitutie van de kerk niet gerekend en zakte de draagbalk vanwege het zware gewicht door en hielden de muren naar buiten. Zoo sukkelde men voort tot het jaar 1757, ais wanneer opnieuw naar Den Haag werd gerekwestreerd.

Toen volgde op 31 Mei 1757 het volgende besluit:

1e. De kerk onder een dak te brengen en de stijlen 8 à 10 duimen te ondermetselen.

2e. Daar te leggen een egaal nieuw dak van pannen het zelve van binnen met planken te beschieten en dezelve tot conservatie van het hout te verven.

3e. De muren te onderschragen daar zulks noodig was, vooral aan de hoeken der gevels.

4e. De vloer te mogen voortleggen met ordinaire gemeene (de Staten konden het niet juist genoeg bepalen) hardsteenen plavuizen,

5e. Den preekstoel te vernieuwen.

6e. De muur, welke binnen de schuurkerk achter den voorgevel gesteld is, te mogen amoveeren. (5)

(Bij den bouw van de vorige kerk had men de kerk iets grooter gemaakt dan was toegestaan. Deze „paapsche stoutigheid" moest gestraft worden en daarom had men een muur moeten metselen, om de kerk tot de toegestane proporties terug te brengen. Deze muur nu mocht worden verwyderd).

Van de vergunning om een egaal pannen dak op de kerk te leggen werd geen gebruik gemaakt, omdat men vreesde, dat de zwakke muren dit gewicht niet zouden kunnen dragen. Dit bezwaar werd aan de hoogmogende Staten medegedeeld, waarop men bij besluit, van 13 Juni 1757 vergunning kreeg om de kerk met een rieten dak te beleggen.

De ellende was echter nog niet ten einde, het was half werk en 't bleef half werk; men zag dra scheuren in de muren van de sacristie en het zg. spreekhuis.

Ook nu werd weder naar Den Haag geschreven en op 9 Sept. 1757 kreeg men verlof hierin verandering te brengen, alsmede de sacristie te vergrooten.

Op 23 Mei 1758 werd aan de Goirkensche parochianen toegestaan het hoogaltaar te vergrooten, daaraan pilaren te voegen, hetzelfde in marmernaboetsing te verven en de lijsten en het bloemwerk te vergulden. Verder werd toegestaan een soort van gordijn te trekken tusschen de sacristie en de spreekkamer of bij de zijkanten van het altaar deuren te maken. Bovendien mocht men de stijlen, lijsten en het verdere houtwerk in de kerk verven met zoodanige kleur als die van het beschoot of het verwulfsel.

In het jaar 1785 waren weder reparaties noodig en werd by besluit van 2 Maart van dat jaar toegestaan de vervuurde houten stijl bij het kleine altaar te vernieuwen en de verzakking te herstellen. Ook mochten de plavuizen vernieuwd worden on werd toegestaan het rieten dak te herstellen.

Eenige jaren later kreeg men verder nog vergunning om een koepeltje, waarin een uurwerk, op de kerk te plaatsen. Dit koepeltje werd in het jaar 1819 door een toren vervangen.

Men had toch al veel bereikt.

Men ging niet meer ter kerke in de stal van het kasteel aan de Veldhoven.

Het innerlijke der schuurkerk had althans aan waarde gewonnen.

Wat zullen de katholieken van die dagen op het Goirke al tevreden zijn geweest, hoewel zij echter angstvallig, ook aan den buitenkant der kerk, alles moesten vermijden wat de gereformeerde religie aan stoot kon geven.

Van beelden was geen sprake.

Doch er gloorde aan den horizon een nieuwe morgen.

*) Verslag in de Noord-Brabander van jaargang 1828.

1) Zooals bekend werd eenige jaren later door bemiddeling van Mgr. Zwijsen, het bisdom Den-Bosch weder bevestigd.

2) De kerk van 't Goirke en van 't Heike worden Waterstaatskerken genoemd, omdat zij onder opper- en toezicht van het departement van Waterstaat gebouwd werden.

3) Voor alles moest verlof worden gevraagd aan de hoogmogende Staten, tot zelfs voor de minste reparatie.

4) Wolvendak: een constructie waar de topgevel eenigszins wordt afgeknot en daarbij een klein dak vormt.

5) Van het Latijn „amovere" d.i. verwijderen.

Historische Sprokkelingen **XV** , door GERARD VAN LEYBORGH. .

Iets uit de geschiedenis der Goirkesche kerk. (vervolg)

Gepubliceerd in : *Nieuwe Tilburgsche Courant* op 27-08-1927, jaargang 49, 9960

Uitgever: A. Arts

Huidige locatie: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, sectie Historische kranten

De nieuwe morgen, die in haar licht de silhouetten toekende van het schoone, althans voor de opvatting van toen, nieuwe kerkgebouw, zou tevens de morgen zijn van een schoonen dag van vernieuwden geloofsijver voor de Tilburgsche katholieken, inzonder van 't Goirke.

Vanaf het jaar 1730 stonden de schuurkerken van het Heike en die van het Goirke onder één pastoor en 3 mede bedienende kapelaans. De pastoor resideerde op het Goirke, zoodat daar de pastorie was.

Dit bleef zoo tot het jaar 1797 in welk jaar elke parochie een eigen pastoor kreeg. Elke pastoor werd toen geassisteerd door 2 kapelaans. In dit scheidingsjaar was de Eerw. heer Hermanus Francke pastoor over beide parochies.

Toen er dus te kiezen was welke parochie hij zou nemen verkoos hij het Goirke, zoodat pastoor Hermanus Francke de eerste pastoor werd van de zelfstandig staande parochie 't Goirke. Walterus Tabbers werd tot pastoor van 't Heike benoemd.

Beide pastoors waren Tilburger van geboorte.

In het feit, dat beide parochies verbonden zijn geweest, wil men het gevolg zien, dat béide parochies den H. Dionysius als patroon hebben, mede met de Gemeente Tilburg.

De parochie van 't Goirke stond in zielen aantal boven die van 't Heike.

De in 't jaar 1798 gedane telling gaf aan, dat de parochie 't Heike 4137 leden telde, waartegenover 't Goirke 4976 zielen had.

De katholieken van 't Goirke waren reeds lang met de bestaande steenen schuurkerk niet meer tevreden en meerdere malen werd naar Den Haag gerekwestreerd om een andere kerk te mogen bouwen, doch telkens vruchteloos.

Toen kwam de prins van Oranje, de latere koning Willem II in eigen persoon de kerk in oogenschouw nemen en constateerde, dat er een toestand was, die niet bestendig mocht blijven.

De Prins bood zijne diensten aan om zijn vader daarvan te overtuigen en zond eigenhandig een rekest aan den Koning. Dit had tot gevolg dat koning Willem I bij besluit van 28 November 1834 de vorstelijke gift schonk van fl. 25.000 als bijdrage voor het bouwen van een nieuwe kerk.

De katholieken van 't Goirke lieten zich niet onbetuigd en kon dra een aanvang met het bouwen van de nieuwe kerk worden gemaakt.

De eerste steen werd gelegd op 10 augustus van het jaar 1835, door den eerw. Heer Wilhelmus van de Ven, alstoen pastoor van 't Goirke, nadat eene plechtige dankmis in de oude kerk had plaats gehad. (•)

Daags voor deze plechtige eerste steenlegging had nog eene andere plechtigheid plaats gehad. Op de plaats namelijk, waar het hoogaltaar zou komen en juist waar het tabernakel zou geplaatst worden werd een kruis geplant. Dit was mede een indrukwekkende plechtigheid waar velen bij tegenwoordig waren.

Laat ons echter den dichter van het jubellied even volgen.

Deze begint aldus:

O, had ik de Eng'len taal, een Seraphijns verstand,
Om U, Gods huis, ter eer, beroemd tot 't verste land,
Een heerlijk, hemelsch, engelsch, godd'lijk lied te zingen,
En aan mijn zwakke stem een blijden toon te ontwringen (1)
Vergulde zalen zij voor and'ren roem en eer:
Een huis, een tempel Gods zegt ons oneindig meer,
Ik, nietig mensch, beschrijf den luister eener woning,
Niet van een wereldsch vorst, maar van een Opperkoning,
Vaak heeft mijn voet zich naar den tempel Gods gerigt,
Vaak was mijn hart, van ontzag vol, op haar gerigt.

De dichter bespreekt verder wat David en Salomon bij het uitverkoren volk voor den Tempel deden en hoe deze meenden geen huis te kunnen stichten, dat in overeenstemming was met Gods waardigheid, en vervolgt dan, tot pastoor v. d. Ven:

Tot 't bouwen van Gods huis, dat Salomon deed blozen,
En David werd ontzegt, zijt gij,. Pastoor, verkozen;
Die groote God zag gunstig op uw vroomheid neer,

Hy' nam U aan, als lieveling: O, welk een eer.
Heeft waardig U tot 't stichten van zijn huis bevonden,
En heeft een hemelsch zegenschat aan U verbonden.
En gij, Pastoor, hebt eer aan 'sHeeren gunst beloond,
Gij hebt den tempel Gods smaakvol met glans bekroond,
Dit Godd'lijk huis heeft u door zorgen ingenomen,
Nu drenkt het u met vreugd en troost in volle stroomen.

Dan gaat de dichter na, hoe vele zorgvolle en troosteloze uren de bouw van de nieuwe kerk aan den herder heeft bezorgd en zegt dit op werkelijk pieuse wijze. (2)

“Hoe vaak heeft de ijver van Gods huis uw hart verteerd.
Hoe vaak heeft 's Heeren huis den slaap van U geweerd.
Hoe vaak was 't hart geperst, hoe vaak door angst verwrongen
„Gods huis eischt glans", dacht gij, gebrek hield U bedwongen.
O, bittere stryd. 't Hart wordt geklemd, dan opgebeurd,
Nu wordt een plan gemaakt, dan weder afgekeurd;
Men zet zich eens, twee, drie, vier, vijf en zesmaal neder;
Nu telt men 't geld in kas, dan al de uitgaven weder.
Gebrek aan geld verbiedt een nieuwe kerk te stichten,
Dus voelt men zich verplicht de schuurkerk op te rigten. (3)
't Herbouwingsplan der oude kerk was reeds gemaakt;
Goddank, het plan wordt afgekeurd, het werk gestaakt;
Gij dacht: „zulk nietig huis zou eeuwig ons berouwen
„Want Godes eer gebiedt een Juistre kerk te bouwen".

De dichter gaat dan na hoe steeds geldgebrek de uitvoering der plannen dwarsboomde en hoe pastoor v. d. Ven steeds op Gods voorzienigheid bleef hopen, totdat de uitkomst kwam en de Goirkenaren, evenals destijds bij Mozes, mild hunne offers kwamen brengen, en zegt dan:

„Het offert gouden, zil'vren munt en handen werk
Uit hef de voor den Heer, tot stichting zijner kerk.
De schoon communiebank, in pracht gewerkte kleeren
Zeer heerlijk uitgedost, zal steeds zijn roem vermeeren,
Een door een heilig vuur ontstoken, milde hand
Bragt, de opper God ter eer, dat kostlijk meubelpand;
Het hoog altaar, dat ras den tempel zal verrijken,
Zal steeds tot luister Gods door Goirkes mildheid prijken.
Dus roemen wy zijn milde gift met dankbre monden,
Maar hoe rijk die ook was, ze is nog te klein bevonden,
Want 't plan was groot, zeer groot, en heerlijk het bestek,
Dus was en bleef het: deficit en geldgebrek.
Nu steunt de pastoor op de gunst van onzen koning.

De dichter verhaalt dan van de medewerking van den Prins van Oranje en geeft een beknopt overzicht omtrent het lijden der katholieken in vorige eeuwen. Verder heet het:

„Goddank, er rijst weldra een morgen schemering:
De hoop herleeft bij den bedrukten christen' kring;
De stal van 't Goirke's schoon kasteel wordt hun geopend.
Zij snellen ginds, zij loven God, verblijd en hopen.
Zoo bleven ze acht en zestig jaren hard gedrukt,
Dan heeft de goede God hen aan die smart ontrukkt.
Aan 't Goirke werd vergunt een schuurgebouw te stichten,
Om daar, doch zonder glans, de godsdienst te verrichten.
Zoo deed het Goirke zes en twintig jaren heen,
Totdat zijn leemen huis vervangen werd door steen.

Na in rijm de planting van het kruis bezongen te hebben gaat hij de kerk beschrijven en zegt dan:

Welaan laat ons dit prachtig huis, dit schoone bouwen,
Met een verwond'rend oog langs allen kant beschouwen:
Treedt binnen in Gods huis, verheft een kunstig oog,
Aanschouw en ziet, hoe zijn gewelven hemelhoog,
Tot luister Gods, zeer juist en ordelijk zijn verheven:
Ziet, hoe zij met opgaande kruisen zijn doorweven;
Gaat rond mei zachten tred, en ziet langs allen kant,
Past, meet elk deel; hoe sprekend juist is zijn verband.
Het kerkschip is lang honderd veertig rijnlandsch voeten;
In 't breed zult gij er negen zeventig ontmoeten.
„Ik ben twee en dertig breed en vier en dertig lang,
" Zoo spreekt het koor, en zestig hoog klinkt hier de zang."
„Hoe blinkt mijn kleed", zeg't huis, het gaat de sneeuw te boven,
Als maagd in 't wit gehuld, zal ik den Heer steeds loven.
Hoe schitterend voor het oog vertoont zich 't bovenlicht,
Hoe schoon, hoe hemelsch, 't is de luister van 't gesticht. (4)
Kunstminnaars, staat, bewondert al mijn vestingwerken;
Aanschouwt het twaalfkolommental, die mij versterken,
Zegt met gerust gemoed „Dit huis zal eeuwig staan, (5)
„Het zal van kind tot kind gedurig overgaan;
Laat vrij het brandend en het schuimend zeenat bruischen,
Laat vrij tempeesten, donderbuyen hevig ruischen
De tempel staat onwrikbaar vast gelijk de rots,
Haar zuilen staan van eeuw tot eeuw ter eere Gods."
O, prachtig huis, men hoort alom, uw luister roemen,
Men hoort uw schoonheden overal met geestdrift roemen.

Dan gaat de dichter nog verder, doch laten wij hem niet verder volgen en onzen wensch aan den zijnen voegen, dat „Haar zuilen staan van eeuw tot eeuw ter eere Gods."

De eerste kerkregenten van Goirke's nieuwe kerk waren:
de heeren D. Verbunt, J. Swagemakers, D. Swagemakers en B. Mutsaers.

Architect van de Goirkesche kerk was de heer H. Essens, uit Oisterwijk, onder wiens toezicht, bijgestaan door den heer H. Smulders uit Tilburg de bouw naar wensch voltrokken is. Aannemers waren de heeren Cornelis de Laat en Co.

De kerk werd gebouwd onder oppertoezicht van de directie van den Waterstaat, den hoofdingenieur E. de Kruiff en ingenieur Jhr. E. L. B. van Rappard, die zich volgens den dichter „van deze moeilijke taak onder zichtbare blijken van kunst, voorzichtigheid en vaardige inschikkelijkheid hebben gekweten,"

De kerk heeft de laatste 30 jaar nog verscheidene veranderingen ondergaan en werd tevens in overeenstemming gebracht met de tijdsomstandigheden.

De oorspronkelijke koepeltoren is verdwenen en door een spitse vervangen.

Het front is aanzienlijk verfraait, de „maagdelijke witte" muren zijn geschilderd.

De pilaren van het koor met de afwerende pieken voor de leungragen, hebben groote verandering ondergaan.

De tijd is lang voorbij, dat er Petrus Donders, „Tilburg's Heilige" zijn afscheidspredicatie hield.

De Goirkesche kerk heeft historie en was een pionier in de emancipatie der Brabantsche katholieken.

Boven in het hoogaltaar is een schilderij ingewerkt van den Belgischen schilder Wiertz 1806—65, voorstellende de onthoofding van den H. Dionysius.

De schilderstukken van dezen kunstenaar zijn alle verzameld in het Wiertz-museum te Brussel. Men wil dat het schilderstuk de eenige is, die nog aan de collectie in het Wiertz-museum ontbreekt.

Wiertz koos voor zijne onderwerpen speciaal Godsdienstige en sociale onderwerpen w.o. "Het laatste kanon", "Christus in den strijd der partijen."

- 1) Men zal in het gedicht meer enthousiasme dan zuiverheid van taal en stijl ontmoeten.
- 2) De gedachten aan den beminnelijken Pastoor v. d. Ven, leven bij vele oude Goirkenaren nog voort. Velen hebben aan hem uit hun jongen tijd nog aangename herinneringen.
- 3) De dichter bedoelt hier, dat, wanneer er geen geld genoeg was men weer over zoude moeten gaan om een nieuwe schuurkerk te bouwen.
- 4) Des dichter's paard begon hier door te draven; de groote overgang van kerkschuur tot kerkgebouw deed hem overstag slaan.
- 5) Hier geraakt de dichter nog meer in vuur, dat hem vooral bij' „ruischende donderbuien" te pakken had.

Naschrift:

Met dank aan de heer Martin Populiers, die ons attendeerde op deze twee artikelen.